

המעין תשפ"א

שכח להדליק נר אחד בחנוכה ונזכר אחר כך

מה דין אדם שהדליק ביום שמיני של חנוכה שבעה נרות ואחרי זמן נזכר שהוא טעה, והוא רוצה לתקן. מה יעשה כעת, האם ידליק נר שמיני בלבד, או שמא ידליק שמונה נרות? שאלה נוספת, האם יברך. דברינו יחולקו לשני חלקים - דין ההדלקה ודין הברכה, כאשר החלק העוסק בברכה יחולק לשלושה חלקים. א. האם באופן בסיסי יש חיוב ברכה ב. הסיבות לפטור מברכה, גם אם ביסוד הדבר יש חיוב ג. מתי כן מברכים. נסיים בהבנת דעת השו"ע והמ"ב להלכה.

א. דין ההדלקה

כתב באורחות חיים (הלכות חנוכה אות י):

"מי שלא הדליק בליל שלישי אלא שתי נרות או בליל רביעי אלא שלשה, זה היה מעשה בלוני"ל והחמירו שידליק מה שחסר להדליק".

מה פרוש המילים "והחמירו שידליק"? נשמע מהן שהיה מקום לומר שאף כדי להיות מהדרין מן המהדרין אין המספר המשתנה אלא לכתחילה, אך גם מי שהדליק שנים ביום ג' נחשב מהמ"ה, קמ"ל שאין זה כך, וכדי להיות מה"מ המהדרין צריך להדליק נר נוסף".

הלבוש (תרעב, ב) כתב:

"מי שלא הדליק מניין הנרות של אותה לילה, כגון בליל ג' הדליק ב' או בליל ד' ג', אין צריך לחזור ולהדליק מראש אלא ישלים מה שחסר".

מניסוח זה משמע שההו"א הייתה אחרת. שפשוט שאם הוא רוצה להדר, עליו להדליק נר נוסף, אלא שהיינו חושבים שעליו להדליק שוב את כל הנרות, קמ"ל שמספיק שידליק רק נר אחד.

בשו"ת משנה שכיר (חלק או"ח סימן רצד) תמה על כך:

"אך לי צ"ע, הא דמשמע מדברי הפוסקים הנ"ל דהיכא דחיסר ממנין הראוי לא צריך להדליק מראש כולן רק ידליק נר החסר

א. וראה מה שדייק מלשון זו הכת"ס, להלן הערה ד.

בלחוד, מה יועיל לן מה שידליק האחד החסר לצאת ידי חובת המהדרין מן המהדרין, דאם לא ידליק רק נר אחד בעצמו לא יוכר שהוא נר חנוכה, וגם לא יהיה פרסום כלל, דמי יהיה יודע שהוא נר הנוסף לאותו לילה, למשל היום מדליקין ה' נרות, והוא שכח ולא הדליק אלא ד', ואח"כ משלים נר החסר והדליקו לבדו, מי יודע הרואה דולק נר א' שהוא בא להשלים החסרון מנין לאותו לילה ושהוא מנרות דמצות הידור של חנוכה, ואדברא אדם זה לא קיים הידור דחנוכה כלל, דבתחילה היה חסר ולא הדליק נר הנוסף, וכעת ג"כ אינו ניכר דהרואה אינו רואה אלא נר א', וצריך להיות מנין ה' נרות, וזיל הכי קמדחי ליה וזיל הכי קמדחי ליה, נמצא דלא קיים מצות הידור של מוסיף והולך".

והוא מנסה לישוב ולומר:

"אם לא דנימא דהא דאמרו דאין צריך להדליק מראש רק להשלים החסרון הוא דוקא בעוד שאר הנרות דהדליק בראשונה דולקים, אז סגי בהשלמת הנר החסר, אבל כשהראשונים כבר כבו באמת לא סגי בהשלמה דנר א' מפני שלא יוכר שהוא נר הנוסף כלל".

אך מעיר:

"אך מסתימת הפוסקים משמע דבכל אופן א"צ להדליק מראש רק להשלים החסרון³, א"כ הדרא תמיהתי, מה יועיל לן השלמה זו לחסרון מצות הדור דחנוכה בנר א', דמי יודע אם הוא נר הנוסף כיון דאינו רואה שום צד היכר ומספר, וצ"ע".

התייחסות לחילוק בין כבו הנרות ללא כבו מצויה גם בערוך השולחן (תרעו, ט) עם הבדל קל:

"ויראה לי דדווקא כשנזכר בתוך זמן ההדלקה אבל לאחר זמן ההדלקה לא ידליק כלל מה ששכח דאם ידליק לא יהיה גם בפעם הב' כמהדרין מן המהדרין כיון שהראשונים כבר כבו וא"כ למה ידליקם ללא תועלת דהיכר אינו אלא כשכולם דולקין ביחד".

ב. ומש"כ שגם בכבו יש משמעות להדלקת הנר הנוסף, כן דייק הגר"א פרבשטיין (כנסת אברהם עמוד טט) מדברי רעק"א (שו"ת תנינא סימן יג) שצירף לענין ברכה את היות הנרות הקודמים דולקים, בלא ברוך בתחילה, אך כשאינן דולקין כתב לא לברך, אך משמע שלהדליק אחד יכול ועוד שם, העלה הו"א שכל זה דווקא כשדעתו היתה להדליק בהמשך (וכלשון הלבוש לגבי הברכה), אך דחה, שכן גם בלא היתה דעתו להדליק, שאז י"א שאפילו יברך, וכדלקמן, לא הועלתה אפשרות שידליק שוב את הכל.

מתחילת דבריו נראה שיש משמעות להיזכרות בתוך זמן ההדלקה, ולא לשאלה אם הנרות דולקים, אך מהמשכם נראה שהיותם דולקים היא עיקר הענין.

שיטת הכתב סופר

התייחסות נוספת לחילוק שהעלה המשנה שכיר בין כבו הנרות ללא כבו, מצויה בשו"ת כתב סופר (אורח חיים סימן קלה), אך הוא מגיע אליה מכיוון אחר. דיונו שם עוסק ב"מי שאין לו כ"כ שמן כדי להיות מוסיף והולך כ"כ נרות כמנין הראויה בלילה זו אם יוסיף כפי השמן שיש לו, או לא ידליק רק נר א' שהוא עיקר וחיוב מצוה כיון שאינו להיות מן מהדרים מה"מ בכולו". והוא נוקט שפשוט שלא ידליק אלא נר א' "דע"י שמוסיף ואינו מוסיף כמנין הראוי" לאותה לילה כל המוסיף בזה גורע המנין וממעט בנס של לילה זו"י. לעומת זאת: "כשאינו מדליק רק נר א' אינו בבל תגרע כי נר א' אינו לזכרון רק לגוף הנס ולא למספר הימים".

אך מקשה ע"ע מנידוננו:

"ועיי' בב"י סי' תרע"ב ומביאו המג"א בסי' תרע"ו כשלא הדליק בליל ג' רק ב', ובליל רביעי ג' שידליק מה שחסר להדליק משמע דמדליק כפי מה שיש לו",

ופשר קושיתו, שהוא הבין שמדובר גם במקרה שהמדליק עשה זאת במודע, ומתרץ:

"דשם י"ל טעה במנין הימים תחילה, או שלא היה לו שמן תחילה כל הצורך וטעה וסבור היה כי הוא מן המהדרין אם ידליק עכ"פ כפי מה שיש לו, וכשנמצא לו שמן אח"כ החמירו עליו להדליק מה שחסר להדליק אבל בוודאי מן הדין לא ידליק מתחילה כשאין לו שמן כל צרכו רק נר א'".

לפי זה הוא מיישב "מה שהחמירו עליו להדליק מה שחסר, והא כל עצמו אינו ולא רצונו להיות מן המהדרים ולמה החמירו להדליק מה שחסר"^ד. ומבאר:

ג. ודנו בזה אחרונים. ראה למשל חיי אדם קנ"ד כ"ה, בית הלוי חנוכה כ"א ע"ב, אבי עזרי הלכות חנוכה.

ד. נראה שכוונתו לדיוק הלשון באו"ח: "והחמירו שידליק מה שחסר להדליק", ועליו תמה מה פשר הלשון המשתמעת כחיוב. ואף שאפשר לומר שהכוונה היא שאם ירצה להיות מהמהדרין מ"ה צ"ל לעשות כן, סבור הכת"ס שיש כאן יותר מכן.

"נ"ל משום דבהדלקה ראשונה מלבד שלא היה מן מהדרים גם מגרע גרע מצות הדלקה וקלקל במעשה הוספה מנין הימים. לכן החמירו עליו שידליק מה שחסר, והיינו הנרות שהדליק תחילה דלקו עדיין, והחמירו עליו שיוסיף וידליק כדי להשלים המנין ויתקן אשר קלקל".

ומסיק מכך חידוש:

"אבל אם היו הנרות הראשוני' כבר כבו, לא סגי שידליק אלו שחסר בהדלקה ראשונה לבד דמקולקל המנין ולא יתקן אשר עיוות תחלה, אלא שצריך להדליק כולם מחדש"^ה.

ודבריו מחודשים, שמניין שיקנסוהו על שינוי בהידור המתאים, כאילו עשה דבר גרוע ממי שהדליק נר אחד בלבד כעיקר הדין.

דין הברכה באופן עקרוני

בבואנו לדון בשאלה האם צריך לברך או לא, עלינו לדון בשתי שאלות - ראשית, האם מברכים על עשיית חלק ממצווה, ואף אם התשובה לכך תהיה חיובית, עדיין נצטרך לדון האם מברכים על ההידור.

המעין בדברי האורחות חיים הנ"ל וכן במובא במג"א בשם הרמב"ם, כדלקמן, יראה שפשטות הראשונים היא שהתשובה לשתי השאלות היא חיובית, שהרי באו"ח מנע מלברך רק כיון: "כי הברכה שעשה בתחילה על חיוב כל הנרות עשאה". ובמג"א תרנ"א סקכ"ה: "וכ"כ הרד"א בשם הרמב"ם¹ שאם בשעה שהדליק נר הראשון היה כוונתו להדליק אחרות א"צ לברך, ואם בירך והדליק ואח"כ נזדמן לו נרות מברך בכל פעם" משמע שעקרונית הדלקת הנר הנוסף מצריכה ברכה. מכאן שאין סיבה לא לברך עליה בגלל היותה חלק ממצווה, ואין סיבה לא לברך עליה עקב היותה הידור בלבד. במילים אחרות, אם לא בירך על הדלקת הנרות הראשונים, לא תהיה סיבה למונעו מלברך על הנר הנוסף.

ה. ומסייג: "וכ"ז אם הוסיף תחלה ולא הוסיף כראוי, אבל אם מתחלה לא היה לו שמן רק לנר א', או שטעה בליל ב' להדליק רק נ"א אין מחוייב לחזור ולהדליק נרות שהם משום הידור דברצונו תלי' מלתא בכל לילה להיות מן המהדרים או לא, וגם זה ברצונו תלי' כנ"ל ועיי' מג"א רס"י תרע"א".

ו. סביב דברי הרמב"ם אלו (פאר הדור סימן קי"א) ישנם דיונים על גירסאות ומשמעות, ויש אחרונים שפירשו אותם אחרת, באופן שאינו מלמד את שכתבנו, אך עכ"פ המג"א ובעקבותיו האלה רבה ורעק"א ועוד הביאו זאת כך. יעוין הערות הרב דוד יוסף במהדורתו שם.

ברכה על חצי מצווה

ואכן, מכללות דברי המג"א שם הובא^ז בשם הגרי"ש אלישיב, להוכיח שאכן מברכים גם על חצי מצווה:

"דכתב המג"א כתב רבינו שמחה שאם שח בין מין למין שבלולב חוזר ומברך. מזה הלשון מוכח דרבינו שמחה לשיטתיה אזיל שפסק ג"כ לגבי שופר שאם סח חוזר ומברך, אבל לדין קיי"ל (בסימן תקצב) דאינו מברך משום דחדא מצווה היא, א"כ הכא נמי אינו חוזר ומברך דהא חדא מצווה היא, וסיים המג"א דאם לא היה דעתו בשעת הברכה על הכל, אף לדין חוזר ומברך, ומשמע שמברכין אף על חצי מצווה".

ובזה ביאר מש"כ הביאור הלכה (סימן תרצ"ד^ה אין מדקדקין): "אכן אם חיסר לגמרי איזה תיבה בקריאה (וה"ה בשמיעה) לדעת כל הפוסקים הנ"ל חוזר ומברך". ובהערות הגרי"ש אלישיב (סוטה ל, ב) הוכיח זאת מעוד מקומות:

"והנראה בזה בדרך אחרת והוא דהנה בפשטות קיי"ל דמברכים על מצווה אף על פי שנעשית רק בחציה וכגון שמל אחד והפסיק בחציו דהוה חלק המצווה כדמסקינן בשבת לענין מילה בשבת ובא שני למול המילה ולא שמע ברכת הראשון הרי מברך הוא לעצמו, וכן הדין לענין מל ולא פרע ובא השני לעשות הפריעה ולא יצא בברכתו של הראשון הר"ז מברך לעצמו... זה הרי מכ"ז מבואר דשייך ברכת המצוות גם כשאינו עושה כל המצווה אלא חלקה"^ח.

וכ"מ גם מהמובא (ספר המנהיג הלכות ראש השנה) בשם רב האי גאון:

"שמעיה שבירך התוקע לשמוע בקול שופר לא יסיח כלל, וכן הציבור עד שישלימו כל התקיעות מיושב ומעומד ואין צריך לברך בתקיעות מעומד, שדעת המברך על כל התקיעות ואעפ"כ אם סח אינו חוזר ומברך, דנמצאת ברכה שאינה צריכה ועובר על לא תשא".

משמע שעקרונית, מחייבות התקיעות דמעומד ברכה, אלא שהוציאן בברכה הראשונה. אך אפשר שאין ללמוד משופר למקים אחרים שכן בו ניתן לראות את התקיעות דמעומד כענין בפני עצמו, וכמו שהובא בריטב"א שיובא להלן, בתור הו"א: "דדינו כשתי מצוות שהראשונות חובת היום והאחרונות חובת ברכות".

ז. חשוקי חמד מגילה דף יז ע"א.

ח. היוצא בזה כתב להוכיח בשו"ת להורות נתן ח"ט סימן כ'.

האמנם מברכים על כל חלק של מצווה

אולם בשבט הלוי (חלק ח סימן קסא) נראה שסבור אחרת. שם נשאל על המובא לעיל מהלכות מגילה, לעומת הקורא לסירוגין שיצא ואינו מברך כל פעם:

"וע"ז תמה... דמה שייך לברך על חצי מצוה, ומ"ש מקראה סירוגין הנ"ל דפשוט דאינו חוזר ומברך". והתשובה: "הנה פשיטא דלק"מ דבקראה סירוגין רק הפסיק בקריאה אבל כיון שהי' בדעתו לגמרה אחרי ההפסקות שעשה א"כ לעולם לא הי' במצב של לא יצא ידי חובתו עד כדי שיפסיד הברכה שלו וא"כ יכול להמשיך ולגמור בלי ברכה על סמך ברכתו הראשונה, אבל השמיט או שכח תיבה מלקרותה והמשיך הלאה לא זו (בלבד) שהפסיק בה, אלא הי' גם במצב שלא יצא בודאי וא"כ הפסיד ברכתו הראשונה, ונהי דנימא דצריך רק להתחיל מהטעות ולמטה מכ"מ קריאה זו השני' הקובעת ביציאתו לידי חובה וצריך לברך עליה, ואין זה בגדר מברך על חצי מצווה כאשר עלה ע"ד מע"כ אלא כולה מצווה היא דע"י קריאה זו שמתקן טעותו יוצא ידי חובתו ויכול עי"ז לצרף חלק הראשון שקרא כהלכה ותל"מ".

ומשמע שדווקא כאשר האדם נמצא במצב שקודם מעשה זה לא יצא יד"ח, אז יברך, כי אז אין הדבר נחשב כחצי מצווה^ט, אך צ"ב לפי"ז איך יבאר את דברי המג"א שהשווה בין תקיעות דמעומד, לקיחת מין רביעי, והדלקת נר חנוכה נוסף. כי לדברי השבט הלוי אין להשוות בין מין רביעי, המעכב, לבין תקיעות ונרות.

ובאמת, על השוואת המג"א בין כל הדינים יש מקום להעיר גם מדברי הריטב"א (ר"ה לד, א), שהנה על דברי הרי"ף (ראש השנה יא, א): "שאלו מקמי ריש מתיבתא המברך יום ר"ה על תקיעת שופר בתר ס"ת והשיח צריך לברך על התקיעות של סדר ברכות או לא", ובאה על כך תשובה: "ואהדר להו הכין קא חזו רבנן שגוערין בזה ששח עד שלא יתקע על סדר ברכות אבל לחזור ולברך אינו חוזר... ומברך

ט. בחשוקי חמד (ראש השנה - הערות דף לד, ב) עמד על מחלוקת פוסקי דורנו בהגדרת חצי מצווה: "ועיין עוד בשבט הלוי (ח"ח סימן קסא) שאין זה בגדר מברך על חצי מצווה...אמנם דעת מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שזה נחשב למברך על חצי מצווה, שהרי על החצי הראשון שיצא ידי חובה כבר בירך, ואם כן נהי שבקריאה השניה משלים כל המצווה, מכל מקום הברכה חלה רק על החצי השני, ונחשב למברך על חצי מצווה".

י. עמד על כך הרב אלט בקובץ ישורון ג' עמודים תיב-תיד.

שמצוה אחת היא", תמה הריטב"א: "מה ענין שאלה זו, והלא כיון שגמר תקיעות דמיושב גמר כל מצותו ויצאו מחובת שופר כמ"ש רבינו אלפסי ז"ל ואפילו לא תקע כלל על סדר ברכות אינו מעכב במצותו, ואינו דומה לתפילין שאע"פ שאינן מעכבות זו את זו מכל מקום לא גמר מצותו עד שיניח שתיהן, אבל זה כבר סיים כל מצות השופר, ותקיעה שעל סדר הברכות ענין אחר הוא ולא למצות היום".

ובאר את כוונת הרי"ף:

"ויש ליישב דבריו ז"ל שהוא סובר דכל שהפסיק באמצע תקיעות שמיושב הדבר פשוט שאינו חוזר ומברך שהרי הן מצוה אחת ואין שיחה מחלקת מצוה אחת לשנים, ולא פוגמת ברכה לכל המצוה, ולא הוצרכו לשאול אלא בין תקיעות דמעומד לתקיעות דמיושב משום דדינו כשתי מצוות שהראשונות חובת היום והאחרונות חובת ברכות והוה ליה כתפילין שכל אחת ענין לעצמה... ועל זה הוצרך רבינו ז"ל להשיב...אף על פי שאין שתיהן באות על ענין אחד כמו שאמרנו מכל מקום אין האחרונות כדאי לקבוע ברכה לעצמן שאינו אלא כתשלום הראשונות וכשיירי מצוה ונוייה וכדאי הם להפטר בברכת התפלה שעל התקיעות". משמע שתקיעות דמעומד אינן מחייבות ברכה, שכן אין הן אלא "כשיירי מצוה ונויה".

ולפי"ז נראה שגם הנרות הנוספים בחנוכה לא יהיו חמורים יותר, ואין הם מחייבים ברכה.

גם בשערי ישר (שער ה פרק כה) נראה שדעתו שאין לברך על חצי מצוה, כך עולה מתוך דבריו על פדיון הבן, בו יתכן מצב של חלוקה בין הפדיון לבין הנתינה:

"דהא דאיתא במשנה דבמת הבן לאחר ל' חייב האב לפדותו, וכן הביא הרמ"א בסימן ש"ה סעיף י"ב דפדיון זה אינו רק פריעת חוב דעלמא, רק שהאב מחויב ליתן דבר המטלטל וגופו ממון, אבל אם הכהן מתרצה יכול לשלם חוב זה גם בקרקע". ושם מפורש ברמ"א שחייב לברך על פדיון הבן, לפי זה: "אם נאמר דבכה"ג ליכא מצות פדיה כיון שמת וליכא את מי לפדות וליכא רק מצות מתנות כהונה, יהיה ראייה מזה דסברי התוס' והרמ"א דמברכים ברכה על נתינת מתנות כהונה"^{יא}, אבל יש אפשרות אחרת: "י"ל דסברי דשייך ג"כ

יא. "ובספר דרכי תשובה סימן ס"א סק"א הביא כמה שיטות בזה, דדעת הרשב"א בתשובות

מצות פדיון על בן שמת לפרקו מקדושת בכור" ואז הברכה היא כבכל פדיון, "אבל עכ"פ י"ל דגם על נתינת ופריעת ה' סלעים איכא ברכה דהיא מצוה בפני עצמה, וכן בבן חלל איכא מצוה של פדיון בלי חיוב נתינה, ואפשר דגם שם מברכים דגם זה מצוה בפני עצמה, היינו אם נאמר דשתי מצוות".

והוא מסיים: "ולפי מה שכתבנו דשניהם מצוה אחת, י"ל דליכא ברכה על חצי מצוה".

ביאור הסברות בענין ברכה על חצי מצווה

אפשר שהדבר קשור לשאלה האם ברכת המצוות נתקנה על מעשה המצווה או על קיומה. על פי המובא^ב בשם הגרי"ד (בן הגרי"ז) סולובייצ'יק, יש מחלוקת בדבר, שכן הרמב"ם בפי"א מהל' ברכות ה"ח כתב "כל מצוה שעשייתה היא גמר חיובה מברך בשעת עשייה וכל מצוה שיש אחר עשייתה ציווי אחר אינו מברך אלא בשעה שעושה הציווי האחרון". ויש לשאול, אם הברכה היא על קיום המצווה ולא על מעשה המצווה, ל"ל להרמב"ם להאריך כ"כ, "ולכאורה נראה מהרמב"ם שהברכה נתקנה על מעשה המצווה ולא על קיום המצווה ולזה הוצרך הרמב"ם לבאר דדוקא בעשיה שע"י מקיים המצווה מברך ולא בעשיית חפצא של מצוה"^י.

אולם מדברי רע"א בתשובה סימן ט', הדן בנכנס לגור בבית שיש בו מזוזה אם מברך על קיום המצווה, וכן בחוזר לביתו אחרי זמן שלא דר בו, באופן דחשיב הפסק ואין הברכה בשעת קביעות המזוזה יכול לחול על הזמן של עכשיו, אם חוזר ומברך, למד הגרי"ד: "שמבואר מדבריו דנתקנה ברכה על קיום המצווה וגם בלא שום עשיה צריך לברך, אלא שהביא מהברכי יוסף שהברכה נתקנה רק על שעת קביעות המזוזה וקיום מצוה גרידא בלי

דאין מברכים על נתינת מתנות כהונה משום דכהנים משלחן גבוה קא זכו אף דלא אבין טעם זה, והביא דעת הרוקח דמברכים על מתנות כהונה, והביא שם דכן נהג הגר"א ז"ל יעו"ש. ולדברינו יהיו לנו הכרעת רמ"א דמברכים על מתנות כהונה".

יב. חידושי הגרי"ד סימן א - גבורת יצחק פורים סי' מא.

יג. בהמשך הביא גם מש"כ הלכה ה': "העושה מצוה ולא ברך אם מצוה שעדיין עשייתה קיימת מברך אחר עשייה ואם דבר שעבר הוא אינו מברך, כיצד הרי שנתעטף בציצית או שלבש תפילין או שישב בסוכה ולא בירך תחילה חוזר ומברך אחר שנתעטף" ובאר: "ואם אפשר לברך על קיום המצווה ל"ל לטעמא דעשייתה קיימת, ותיפו"ל שצריך לברך עובר לעשייתו על קיום דלהבא, ובע"כ דהברכה נתקנה על מעשה מצוה ולא על קיום מצוה, ולכן כתב הרמב"ם דכיון שעשייתה נמשכת שפיר שייכא הברכה על מעשה המצווה. ומה"ט א"ש הא דשליח מברך, ואף על גב דלית לי' שום קיום מצוה מ"מ הרי עושה המעשה מצוה".

מעשה מצוה אינו טעון ברכה^{טז}. נראה אם מברכים על מעשה המצווה, יובן יותר מדוע לברך על חלק ממצוה.

ברכה על ההידור

לגבי ברכה על ההידור יש להעיר, שאף שהדיון הידוע הוא במי שלא ברך על הנר הראשון ורוצה לברך על השני, אך בעקרון אין הבדל בין השניים, שכן סו"ס הברכה כרגע היא על הידור, ומה מועיל זה שלא ברך קודם, וא"כ אם נאמר שמברכים על הידור, גם כאן יצטרך לברך. כך עולה מתשובתו של רעק"א (תנינא י"ג) שם הוא משווה בין שני הנידונים^{טז}.

יד. לפי ההבנה שמברכים על מעשה המצווה יובן דין הברכה בספירת העומר. שם כידוע מברכים בכל יום, אף לפי השיטות שכל הספירה מצוה אחת היא (אמנם יש אחרונים שפרשו שמי שדילג לא ממשיך בברכה מסיבה אחרת, שכן נפסק הרצף וכאילו אין לו אפשרות לספור מספר שלא קדם לו המספר הקודם, וממילא אין זה מלמד על הגדרת המצוה כאחת. אולם מפשטות דברי בית יוסף אורח חיים סימן תרעב על חנוכה: "ולא דמי לעומר (עי' לעיל סו"ס תפט) דהתם משום דכתיב (ויקרא כג, טו) תמימות תהינה אבל הכא כל חדא מצוה באנפי נפשה", משמע שאכן בספירת העומר מדובר במצוה אחת גדולה). ואם דילג יום אחד אינו ממשיך לספור בברכה. אמנם הפרי מגדים) אשל אברהם סימן תפט סקי"ג) כתב: "וי"ל אי כולהו חדא מצוה אין מברכין בכל לילה, וצ"ע", אולם למעשה אף שחוששים לדעת בה"ג שמי שדילג לא ממשיך לספור בברכה, מברכים כל יום. דבר זה מובן אם נאמר שמברכים על מעשה המצווה ולא על קיומה. ראה עוד בכל זה בדברי הגר"מ שטרנברג (כי שרית, עמ' 135-125).

טו. והמעין בדברי רעק"א שם יראה שבתחילה תמה על הפר"ח שכתב אחרת אף שהביא את דברי האו"ח בהמשך דבריו, ובעצם נעזר בהם מכיוון מסוים אף שלא התייחס לעצם סברתו שיש לברך על ההידור, והיה אפשר לחשוב שבכך מראה רעק"א שדעת הפר"ח אינה מקובלת, אך בהמשך הוא הגדיר זאת כמחלוקת פר"ח וא"ר וכתב שספק ברכות להקל. וביאור הדברים בסברא כתב במנחת שלמה (תנינא סימן נח): "ונראה דכיון שחכמים תיקנו בשביל פירסום הנס גם לפירסום ולעשות היכר למספר הימים, ולכן כמו שמברכים גם על מנהג בלבד מפני שרצו להרחיב את פירסום הנס כנ"ל, וגם מצינו באכסנאי שמדליקין עליו בביתו דמבואר בתרע"ז ס"ג ברמ"א שרשאי להחמיר ולהדליק בפני עצמו בברכה, והוא משום פרסום הנס ה"ה דיכול לברך על הנר הנוסף כיון דיש לו חשיבות מצד פרסום הנס". והוסיף: "וכן מדויק קצת מלשון השו"ע בסי' תרע"א ס"ב שכתב בזה"ל, כמה נרות מדליק בלילה הראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה. ויש לדייק למה לא זכר את החילוק שבין נר הראשון שהוא עיקר המצוה לבין הנרות הנוספים בימים האחרים שהוא רק מצד המהדרין ומדינא יוצא בנר אחד בכל לילה ולילה, וכבר הרגיש בזה הפרמ"ג שם, ולדברינו יש לומר דהשו"ע בא לרמז שגם המנהג וההידור הוא אצלנו כחובה אשר גם מברכים עליה, משום פירסומי ניסא".

טז. מסקנתו שם שמצד ספק ברכות אין לברך על הידור אלא כשהנרות הראשונים עדין דולקים, כיון שאז יש צירוף נוסף: "דיש לצדד עוד, דאף בנזכר אחר גמר הדלקתו, דיברך, כיון דצריך שיעור להדלקה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מהשוק, ועי' ש"ע (סי' תרע"ה) אם נתן בה שמן פחות משיעור לא יצא אפילו דיעבד, א"כ כל משך הדלקתו עדין מצותו קיימת ונמשך", וכן צד שלישי: "גם דעת כמה פוסקים דבכל ברכות אם לא בירך עובר לעשייתם מברך אח"כ. עיין ש"ך יו"ד (סי' י"ט ס"ג)". אבל כשכבו הנרות וירד הצירוף הראשון אין לברך. ובכל זה אין הבדל עקרוני בין שני הנידונים.

ב. סיבות לפטור מברכה

האם הברכה הראשונה מועילה גם לנו האחרון

אלא שגם אם באופן עקרוני ראויה ההדלקה הנוספת לברכה בא האורחות חיים ופוטור: "כי הברכה שעשה בתחילה על חיוב כל הנרות עשאה" (ובאורחות חיים נוספו כמה מילים שלא הובאו בב"י-אם כן קמיינתא פטר בתרייתא), ובלשון הלבוש (סעיף ב): "ואין צריך לברך פעם אחרת, שכבר בירך ודעתו היה על מנין הנרות שצריכים לאותו לילה". (ומלשונו למד כאמור הא"ר האמור גם ברמב"ם המובא במג"א) שאם לא תכנן שיהיו לו נרות בהמשך, צריך לברך. ובפשטות, הברכה חלה על כל הנרות לפי גדרי ברכות הרגילים, וכ"מ מהפרי מגדים (משבצות זהב סימן תרע"א ס"ק א) שכתב: "בסימן תרע"ו במ"א בשם ב"י אם שכח כו' ידליק ולא יברך כו', משמע אם הפסיק בדיבור יברך" משמע שמדובר בגדרי ברכה רגילים.

וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד סימן קטו) אחרי הבאת הפמ"ג:

"ונהנה כדבריו מפורש יותר, בדברי המג"א (סי' תרנ"א ס"ק כ"ה), במה שמדמה שם, דין של הא"ח שם בשם הר"מ והראב"ד בלולב, לדין של הא"ח בחנוכה, וכתב דלדין, גם בנדון דלולב דשם, א"צ לברך, אא"כ סח בנתיים עיין שם, וממילא הה"ד להא"ח בנרות חנוכה, - וביותר הוי כן להרד"א בשם הרמב"ם שהביא המג"א שם".

אלא שהדברים תמוהים, כפי שכתב בספר כנסת אברהם (עמוד סו-סז):

"מאי טעמא מהני ליה ברכתו הראשונה הרי כבר הסיח דעתו מההדלקה, דלא מיבעי בציור הפר"ח דטעה במנין הימים ודאי דלא היה דעתו להדליק יותר, אלא אפילו בציור המג"א סו"ס סבר בדעתו שכבר השלים ההדלקה והסיח דעתו מלהדליק עוד".

והעלה שם אפשרות:

"דאף דבמציאות הסיח דעתו מ"מ כ"ז מחמת טעות היה, וצריך לברר בדיני ברכות אם הסח הדעת בטעות מחייב ברכה או לא. ואולי דמי לנידון הגרע"א בהגהת שו"ע לסימן ק"מ גבי ש"צ הקורא בתורה וטעה וכיון להפסיק ושתק וזרזוהו הציבור להמשיך, אם חשוב כנמלך".

וז"ל רעק"א שם:

"במוהריק"ש סי' קע"ד סעיף ד' כ' בש"ץ שקרא בס"ת עם העולה וכיוון לגמור בפסוק ושתק ואח"כ אמרו לו שיפסוק ויקרא לפנים

שצריך העולה לחזור ולברך דהוי כנמלך, ובתשו' פרח שושן כלל א' כ' אם הפסיק במקום דאינו רשאי להפסיק. כגון שהוא פחות מג"פ לפרשה וא"ל שיקרא יותר א"צ לברך". וי"ל שנד"ד דמי לדברי הפרח שושן, שכן האדם טעה וחשב שאינו צריך להדליק עוד. וז"ל שו"ת פרח שושן (חלק אורח חיים כלל א סימן א): "והיכא שפסק הש"ץ עם העולה ואח"כ אמר לו שיקרא לפניו, אם פסק במקום שאסור להפסיק א"צ לחזור ולברך, ואם לאו צריך לחזור ולברך וכדעת מוהריק"ש"י.

מקרים שונים של היסח דעת בטעות

כדי להבין יותר גדר זה של היסח דעת בטעות נעיין בכמה מקורות בענין. מקור נוסף לכך שהיסח דעת בטעות אינו נחשב הסח דעת מצוי בערוך השולחן (אורח חיים קעט, ו):

"יראה לי דהב לן ונברך אינו היסח הדעת כשדימה הבעה"ב שאין עוד מה לאכול ואמרו לו שיש עוד מה לאכול ועדיין לא נגמרה הסעודה דהוי היסח הדעת בטעות, ואלולי ידע זה לא היה אומר הב לן ונברך, דהא מטעם זה אין אמירת האורח כלום מפני שסומך על שולחנו של בעה"ב ואינו יודע אם נגמרה הסעודה וא"כ גם בבעה"ב כן הוא וכן אורח באכסניא שמשלם מעות ואמר הב לן ונברך והודיעוהו שיש עוד מה לאכול הוי היסח הדעת בטעות ודווקא כשגמר הבעה"ב בדעתו לבלי לאכול עוד אף שיש עוד מה לאכול הוי היסח הדעת ולא בטעה וכן האורח".

וכן משמע לכאורה בדברי המגן אברהם, שכן כתב (סק"ג) ע"ד השולחן ערוך קצ סעיף ב:

"אחר ששתה כוס של בהמ"ז יברך ברכה אחת מעין שלש"- "אחר ששתה. ואם דעתו לשתות עוד לא יברך אחריו אלא לבסוף, ונ"ל דאם טעה ובירך אחריה א"צ לברך בתחלה כיון שהי' דעתו לשתות עוד". וגם כאן מדובר בהיסח הדעת בטעות.

אולם רעק"א הביא שם מתשובת קרית מלך רב:

"דדוקא כשטעה בדין דחשב דצריך לברך ברכה אחרונה אף על פי שרצונו לשתות עוד, אבל בשכח שיש לו לאכול עוד ובירך ברכה אחרונה צריך לברך על מה שאכל אח"כ" (לשון הבאור הלכה)

יז. וראה בהערה הבאה (יח) מה שהבאנו משו"ת עזרת מצר.

משמע שדעתו היא שהיסח דעת בטעות מחשב היסח דעת.

והנה המהרש"ם בדעת תורה (או"ח סימן ח) דן ב"פשט טליתו בטעות שהיה סבור שכבר נגמרה התפלה ונזכר תכף שיש עוד תפלת מוסף לפניו" וכתב ש"יל"ע מהמג"א ק"צ", וכוונתו שהמג"א הנ"ל כתב שהיסח הדעת בטעות אינו היסח הדעת. ולפי דברי רעק"א יצא לכאורה שהמסקנה העולה מהמג"א היא הפוכה, אך המהרש"ם לא למד כן, שכן כתב אחר כך לבאר מדוע אפשר שיש לברך על הטלית ואין זה סותר את דברי המג"א: "ויש לחלק דכאן שצריך שיהיה דעתו דווקא לחזור וללבוש ובכה"ג עכ"פ לא היה דעתו לזה וממילא צריך לחזור ולברך, משא"כ התם כ"ז שלא היה דעתו להפסיק א"צ לברך שנית". כלומר, שכאשר האדם הוריד את הטלית הוא עשה מעשה כנגד המצב הקודם, ולכן אם הוא לא חשב במפורש לחזור וללבושו תכף, הוי הפסק. משא"כ ברכה אינה הפסק כשלעצמה אלא בהיותה מתוך כוונה מסוימת. ונד"ד ודאי דומה לדברי המג"א ולא לשאלת המהרש"ם, כך שאם נלמד כהבנה הפשוטה במג"א יצא הדבר לא נחשב הסח דעת כדברי רעק"א, יצא שזו מחלוקת קרית מלך רב וערוך השולחן.

והנה, בספר הלכות יום ביום (ח"א עמוד תקצ"ז) כתב לחלק בין נידון ערוה"ש לנידון בקרית מלך רב שבסימן קע"ט "אין כאן גמירות דעת גמורה דאדעתא דהאי לא היתה דעתו, ונמצא דאין הגמירות דעת וההימלכות גמורה" לעומת זאת בנדון של הקרית מלך רב "כשעשה מעשה על פי זה וברך בזה בודאי בע"כ הסיח דעתו". נמצא שאפשר שיש שלוש דרגות: פשיטת טלית, ברכה, אמירת הברכה. והנה בנד"ד מדובר במצב רביעי, קל יותר, שהאדם לא עשה כלום אלא הפסיק להדליק והלך לדרכו, ומובן שכיון שהיה זה בטעות, לא הוי היסח דעת.

הברכה חלה על הכל

ושמא יש לומר שכאן יש סיבה חזקה לא לברך, יותר ממי שעצר במקום שאינו רשאי, שכן שם ברך על הקריאה ולא ידע כמה בדיוק אמור לקרוא, אך יהודי שמדליק נרות חנוכה, ברור שכלול בכוונתו להדליק את מספר הנרות הנצרך, לכן בין אם הוא טעה ביום ובין אם הוא לא שם לב שהחסיר נר אחד, כוונת ברכתו כוללת בתוכה באופן מסוים את הנר הנוסף¹¹.

יח. בשו"ת עזרת מצר (סימן כב) כתב: "ואפשר דדמי ג"כ למ"ש בסימן ק"מ ס"ג דמי שבירך על התורה והזכירהו שפרשה אחרת צריך לקרוא וגלל הס"ת למקום הצריך לקרות בו י"א שאצ"ל ולברך וי"א שצריך, וכתב שם הרמג"א ז"ל דהא דצריך לברך כשלא קרא כלל, אבל אם קרא באותו מקום אף על גב שלא היה מעניינא דיומא, כשקורא במקום הצריך לקרות א"צ לחזור

ואולי יש לומר יותר מכך, ולהבדיל בין לשון האורחות חיים והלבוש, בעוד שהלבוש דיבר על דעתו של האדם, האו"ח אמר דבר שנשמע עקרוני יותר: "כי הברכה שעשה בתחילה על חיוב כל הנרות עשאה", ולפי זה לא ברור שהוא יסכים לחידושו של הא"ר והמג"א בתרנ"א שאם המדליק סבר שלא יהיו לו נרות יותר, צריך לברך.

אפשר שיש ללמוד הבנה זו מדברי הבגדי ישע, וכפי שיבואר. כתב השולחן ערוך (תרע"ז ס"א): "אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו, צריך לתת פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה; ואם יש לו פתח פתוח לעצמו, צריך להדליק בפתחו", והעיר המגן אברהם (סק"ד): "להדליק בפתחו. וכיון שהטעם מפני החשד א"צ לברך כמ"ש ס"י תרע"א". באר מחצית השקל: "כמו שכתוב סוף סימן תרע"א. היינו בחצר שיש לה שני פתחים שצריך להדליק בשניהם משום חשד, מכל מקום אינו מברך כי אם על אחד" אך סיים: "ויש לחלק עס"ג בהג"ה". מה פשר החילוק? ממשיך המחצה"ש: "ויש לחלק. דהתם באמת מה שמדליק ברוח שני אין בו חיוב כי אם משום חשד, מה שאין כן הכא, ניהו דאי משתתף עם בעל הבית אין עליו חיוב מן הדין כי אם משום חשד, אבל השתא דמדליק בפני עצמו ודאי דאינו משתתף, ואם כן חייב מצד הדין, ולכן יברך". כלומר, אף שחובת ההדלקה ביסודה אינה אלא משום חשד, סו"ס נמצא למעשה שהוא יוצא בה ולא באחרת.

אולם הבגדי ישע פרש את החילוק אחרת: "החילוק פשוט הוא ומבואר מעצמו בשלמא שמדליק בפתח השני משום חשד א"כ כבר בירך על פתח הראשון ולמה יברך בשני מטעם חשד, ודומה לו מי ששכח להדליק נר אחד מה שצריך חזור ומדליק בלא ברכה על סמך הברכה הראשונה כמ"ש המג"א בעצמו בסימן תרע"ו ע"ש, משא"כ זה שלא בירך עדיין למה לא יברך מאחר שמחויב להדליק מתקנת רז"ל יהיה הטעם מאיזה שיהיה מחויב לברך על תקנות רז"ל". כלומר, גם אם הוא מדליק רק משום חשד, באופן עקרוני-חייב לברך, ומה שאינו מברך בשני פתחים, הוא רק משום שהוא כבר ברך

ולברך אף לדיעה זו בתרא דעלה סמיך הש"ע, יען דעת המברך לכל הפרשיות שבס"ע ע"ש. הא קמן דכיון שקרא באותו מקום אין צריך לחזור ולברך כשקורא במקום הצריך לקרות, אף על גב דמה שקרא תחילה לא היה מעניינא דיומא. והדמין יתעביד בנ"ד אם כל השלש נרות שהיה צריך להדליק כבר היו סדורות לפניו בשמן כשיעור בכל נר, כשבא להדליק נר שלישי אין צריך לחזור לברך פ"א לפי שכבר הדליק שני נרות ודעתו היה כשבירך על כל הנרות שצריך להדליק והם ג"כ מעניינא דיומא דצריך להדליק". אף שלא הבנתי לגמרי את השוואתו להלכות קריאת התורה, סיום דבריו נותן הסבר לענייננו, אך נכון רק כאשר הנר השלישי היה סדור לפניו, לעומת ההסבר דלעיל שמסביר מקרים נוספים.

בפתח הראשון. ומה המקור לחילוק זה? הנידון דידן של מי ששכח. וצריך להבין מה המקרה המדובר במדליק משום חשד עליו כתב הרמ"א בסימן תרעא ס"ח: "ואם מדליק בשני פתחים אינו מברך רק באחד מהם ובשני מדליק בלא ברכה", אם מדובר שהוא עשה זאת ברצף, פשיטא, אלא צ"ל שגם אם היה הסח הדעת, אין צריך לברך. ואם היינו אומרים שזה כלל שאין מברכים על חשד, הדבר מובן, אבל לפי הבגדי ישע, אין כלל כזה, אלא יש כלל שברכה על הנרות חלה באופן טבעי על כל הנרות שצריך אותו אדם להדליק, וכלול בזה הן חשד והן שכחה של נר. ולפי זה אין הנידון כאן דומה למי ששכח לברך ורוצה לברך על ההידור, כיון שכאן אין הבעיה קשורה להיות הדבר הידור או חשד, אלא לעצם התקנה שמברכים על נר חנוכה פעם אחת, וכל ההדלקות נפטרות בזה. ואף שיש הסח הדעת והפסק, לא תקנו ברכה נוספת כיון שההדלקות הנוספות אינן חלק מעיקר הדין. אך אם לא ברך בתחילה יברך על ההידור, כי כשלא ברך כלל, לא אמרין שאין מברכין על ההידור, וה"ה על החשד. אך יש להעיר שמפשטות דברי הר"ן (שבת י. ד"ה א"ר הונא): "ומסתברא דכיון שאינו מדליק אלא משום חשדא לא מברך אלא אחד פתח", נראה יותר שאין מברכים כלל על חשד.

העולה מהשוואת דין ברכה על שחיטת בן פקועה לדין ברכה על החשד

ומצאנו כמה חברים להבנת הבגדי ישע בענין חשד, המהווה כאמור בסיס גם להבנת דברי האורחות חיים. דהנה כתב השו"ע יו"ד סימן י"ג ס"ב: "השוחט את הבהמה ונמצאת כשרה, ומצא בה עובר בן ח' בין חי בין מת, או בן ט' מת, מותר באכילה ואינו טעון שחיטה; ואם מצא בה בן ט' חי, אם הפריס על גבי קרקע, טעון שחיטה". ונחלקו הפוסקים האם צריך שחיטה כדינה ממש, כיון שאינו אלא משום מראית עין. וכתב הפרי חדש סק"ה: "ולי נראה דנפקא מינה נמי מהך פלוגתא אי מברך על שחיטתו או לא דלדעת המצריכין שחיטה כתיקנה משמע ודאי שיברך על השחיטה דהא מצוה דרבנן היא... ואם כן פשיטא שמברכין על השחיטה וכדכתיבנא, ודלא כדמשמע מדברי הר"ן בפרק במה מדליקין (שבת י. א ד"ה אמר רב הונא) גבי חצר שיש לה שני פתחים שכתב דכיון שאינו מדליק אלא משום חשדא לא מברך אלא אחד פתחא, וליתא דכיון דמדרבנן צריך להדליק אף על גב שלא הצריכו להדליק אלא משום חשדא דעלמא מצוה דרבנן היא ומחייב לברוכי עלה". ודעת הפר"ח א"כ כבגדי ישע, שאין מניעה עקרונית לברך על חשד.

והנה, בפלתי (סימן יג) העיר על הבנת הפר"ח וכתב: "פקפק מדברי הר"ן בחצר שיש לו שני פתחים דמדליק בשניהם, וכתב הר"ן דאין לברך, הואיל וליכא רק משום חשדא, ע"ש". ותמה, ראשית: "ואין הנדון דומה, דשם משום חשדא, והכא משום מראית עין, ומי מדמה זה לזה". ואח"כ הוסיף: "גם שם הפירוש שלא יברך בשני פתחים, רק בפתח אחד, ומוציא חבירו, דכיון דהוא משום חשדא, הני שני פתחים שייכים בהדדי, וכחד יחשב, ומברך על אחד ופוטר חבירו. אבל כאן לפטור אותו כלל מברכה, והוא מקיים מצוה דרבנן, זו לא שמענו". ואף שחלק על הפר"ח, לענייננו דבריו מלמדים מש"כ הבגדי ישע, אלא שהוא רואה זאת אף בר"ן עצמו, שיש כאן גדר מיוחד של ברכה אחת על מצווה ולא יותר, ולא רמז שזה מפני שהאדם עשה זאת ברצף בלי הפסק. ונמצא חבר נוסף להבנת הבגדי ישע, שדימה זאת גם לדין שכח נר.

גם הברכי יוסף (סימן יג סק"ה) העיר על הפרי חדש שהשווה את בן פקועה להדלקה משום חשד וכתב:

"ולפום ריהטא נראה דיש לחלק בין דין בן פקועה שכתב הרשב"א דטעון ברכה בשחיטתו לדין שני פתחים, ואפשר דגם הרשב"א מודה בדין שני פתחים דלא מברך, דשאני התם דמצות חנוכה דרמיא עליה מקיים לה שפיר בחד פתחא, אלא דהא מוסיף בה לאהדורי אפתחא תניינא לאדלוקי, דמדינא פטור אלא משום חשדא מדליק, ומה גם דמברך אחד פתחא, ובכגון זו דמקיים מצוה העיקרית בו בפרק ומברך עלה הוא שכתב הר"ן דלא מברך אתוספת דלאו מדינא אלא משום חשדא, כיון רבה (נדצ"ל דבהא) שעתא קיים ובירך על העיקר והן פוטר את הטפילה, והגם שהפסיק בנתים לא מברך אתנינא, ובהא מודה הרשב"א. אבל בבן פקועה דעל הרוב שחיט לו לבדו ובו בפרק אין כאן מצוה עיקרית, מודה הר"ן דיברך".

וגם הוא מצטרף להבנת הבגדי ישע, אך מעניין שמחד, בלשונו מודגש ש"בהאי שעתא קיים וכו'", ומאידך, הוא כותב "הגם שהפסיק בינתיים", וכוונתו שאם לא היה שום הפסק, מה חידוש יש בכך שאין לברך (אא"כ נגיד שהליכה לפתח השני הייתה יכולה להפסיק, מה שאינו מסתבר^ט, ואכמ"ל). ע"כ שיש כאן גדר כעין - מברך על העקר ופוטר הטפלה, והן הן דברי הבגדי ישע שהשווה זאת גם לדין שכח בו אנו עסוקים.

יט. ועיין ראש יוסף (שבת כ"ג ע"א) שכתב: "והנה בברכה יכוין בפתח אחד להוציא גם הפתח השני, ואם הוא יותר מכ"ב אמה המבואר בא"ח קמ"ז דהוה הפסק ובי"ד לענין שחיטה וכסוי ברחוק בית מטבחיים כ"ב אמה יע"ש אין בכך כלום דמשום חשדא א"צ לברך וכמ"ש הר"ן ז"ל כאן הביאו הרב בהג"ה בש"ע תרע"א".

מתי אומרים הנרות הללו

והנה, השו"ע (תרע"ו ס"ד) כתב: "אחר שהדליק, אומר: הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הניסים ועל הנפלאות וכו'". וכתב הט"ז (סק"ה): "רש"ל כ' אחר הדלקת הראשון שהוא עיקר יאמר הנרות הללו כו' ויגמור ההדלקות בעוד שאומר הנר". העיר על כך הפרי מגדים: "צ"ע, דהא בין הברכה והדלקת נר ראשון אסור להפסיק ולומר הנרות הללו, א"כ י"ל דהברכה על כל הנרות קאי, וכמו שנראה ממה שכתב המ"א בריש הסימן בשם ב"י בסימן תרע"ב דאם הדליק אחר כך אין מברך, ומשמע אם (לא) כיון שצריך לברך שנית, א"כ משמע שהברכה קאי על כל הנרות, ולמה יפסיק בין ברכה להדלקת שאר הנרות?". ושמא יש לישב את דברי המהרש"ל ולומר שאם דיבר בין הברכה לנר ראשון הוא הפסק, כשאר ברכות, אבל בין הברכות אין לחוש, שכן הגדר הוא אחר, כעין עקר וטפל, וממילא אין דין הפסק או הסח הדעת נוגע לכך. והפמ"ג לשיטתו שהזכרה לעיל, שהפסק שייך כאן, לא ניחא ליה בדברי המהרש"ל.

עיקרון דומה בבדיקת חמץ

ניתן להשוות זאת לדין נוסף, בבדיקת חמץ. באו"ח (סימן תלה) פסק השו"ע: "לא בדק בליל י"ד, יבדוק ביום י"ד באיזו שעה שיזכור מהיום. לא בדק כל יום י"ד, יבדוק בתוך הפסח". וכתב המ"ב (סק"ה): "ואם כבר בדק וביטל כדינו קודם פסח ומצא חמץ בפסח יש דעות בין האחרונים אם צריך לברך כיון שכבר בדק וביטל כדינו וקיים תקנת חכמים אפשר דברכה ראשונה שבירך אז קאי על כל מה שימצא אף בתוך הפסח וספק ברכות להקל". כך כותב המגן אברהם סק"ה: "ואם מצא חמץ בביתו צ"ע אם יברך עליו כיון שבטלו קודם פסח וכבר קיום תקנת חכמים בבדיקה". וכתב על זה הרב צבי דרבקינ^א: "אם בירך על הבדיקה אינו חוזר ומברך בשעת הביעור על הביעור, אף שהיה היסח הדעת גדול... שאין מחייב מחודש במצווה אחת, וכל שבירך בתחילת המצווה. פטר את המצווה כולה בברכתו, ואין זה משום שאין דין ברכה על חצי מצווה, אלא משום שלא מתחדש חיוב מחמת החצי מצווה שעושה אחרי ההיסח דעת, כיון שכבר פטר את המצווה בברכתו, כיון שזו מצווה אחת בעצמותה, ודין חצי מצווה שייך. בשניים שעושים מצוות

כ. ומסיים: "ומכל מקום הא דאיי אחר גמור כל השלש ברכות והדלקת נר ראשון הוא שיאמר הנרות, ואני העני לא ראיתי לנהוג כן. וח"ו אין אומר נגד מאורן של ישראל מהרש"ל ז"ל, ומכל מקום מי שנהג ואומר אחר כך הנרות הללו לאחר שהדליק הכל, נמי שפיר דמי כו'".

כא. מוריה רי"ט-ר"כ עמוד צ'.

מילה אחת זה בחיתוך וזה בפריעה". והדברים מתאימים למש"כ בהסבר הדין של שכח להדליק נר, שהברכה חלה מתחילה על כל חלקי המצווה. אולם, כאמור בדברי המ"ב יש פוסקים הסוברים שיש לברך על הבדיקה הנוספת בפסח, ויש לשאול האם לפיהם יברכו גם על הדלקת הנר הנוסף. מדברי המ"ב נראה שלא, שכן הוא לא הזכיר בהלכות חנוכה מחלוקת בזה, כשם שכתב בהלכות בדיקת חמץ. ונראה לבאר את החילוק, שבחמץ מדובר שהוא מצא חמץ בפסח שלא נראה קודם, ולכן יש כאן ענין חדש שאינו ממשיך לגמרי את שעשה קודם פסח, משא"כ בנר חנוכה, "חיובו" של הנר הנוסף לא צץ פתאום והתחדש בשלב זה.

מתי אומרים שברכה על התחלת המצוה חלה על כולה

ראינו לעיל, שלכאורה עולה מהאורחות חיים והמג"א שאין לפטור מברכה על נר נוסף מדין חצי מצוה, כדברי הגרי"ש אלישיב, אך למעשה, כפי שהתבאר, המדליק לא מברך שוב כיון שאין הסח הדעת נחשב, או כפי שלמדנו מהבגדי ישע ועוד, שהברכה חלה על כל המצווה. אלא שיש להבין לפי זה מדוע במגילה מברך שוב על השלמתה אחרי שדילג בה מילה, והרי ניתן לומר גם שם שהברכה חלה על כל המצווה.

שאלה זו הוקשתה לרב דרבקין בהשוואתו את בדיקת חמץ למגילה, ואנו מצרפים אליה גם את חנוכה, הדומה בגדרה ובדינה לבדיקת חמץ. ונראה לומר ע"פ המובא לעיל משבט הלוי²³ שהשמיט תיבה מלקרותה והמשיך, הלא הרי הוא במצב שלא יצא בודאי, וא"כ הוא הפסיד את ברכתו הראשונה, "ונהי דנימא דצריך רק להתחיל מהטעות ולמטה מכ"מ קריאה זו השניה הקובעת ביציאתו לידי חובה וצריך לברך עליה, ואין זה בגדר מברך על חצי מצוה אלא כולה מצוה היא דע"י קריאה זו שמתקן טעותו יוצא ידי חובתו ויכול עי"ז לצרף חלק הראשון שקרא כהלכה", משא"כ בבדיקת חמץ וחנוכה, אין חסרון החלק השני פוגע במה שהוא עשה כבר, וממילא חלה הברכה הראשונה על הכל²⁴.

כב. ששיטתו דורשת ביאור ושונה ממה שעולה לכאורה מאורחות חיים, וכנ"ל, ואכמ"ל.

כג. בהמשך דבריו שם הביא הרב דרבקין שם דין נוסף בהלכות מילה סימן רסה ס"ג, שם כתב הרמ"א: "כשחוזרין על ציצין המעכבים המילה, צריך לחזור ולברך כל הברכות", הרי שמברכים על המשך של מצווה שכבר ברכו עליה! ובאר דין זה, ששם יש בחלק הפריעה משום מצווה שלימה, ולכן צריך לברך. ובאמת דין זה עצמו, אינו פשוט, שכן אף שהגר"א באר: "דהוא כאלו לא מל", עיון במקור דברי הרמ"א - שו"ת בנימין זאב (סימן ל), מראה שהדבר שנוי במחלוקת. שם מובאים דברי המרדכי (הגהות קידושין תקמ"ו) בשם רש"י על אחד שקידש אשה ואח"כ נמצא שאחד העדים פסול או התברר שלא היה בכסף שווה פרוטה: "והשיב אף על פי שצריך לקדש פעם אחרת אין צריך לא כניסת חופה ולא ברכה אחרת של אירוסין ונישואין" והוסיף

ג. מתי כן מברכים

ברכה כאשר הסיח דעתו

לפי זה יש מקום להבדיל בין האורחות חיים למג"א בשם הרמב"ם. בדברי האורחות חיים משמע שהמדליק לא מברך כיון שדעתו כללה את הדלקת כל הנרות, ודבר זה יכול להיות נכון אף כאשר הוא לא חשב שיהיו לו עוד נרות. לעומת זאת, מש"כ באליהו רבה ע"פ דברי המג"א בשם הרמב"ם, שאם ברור שלא הייתה דעתו לכך מברך שוב, שכן מברכים על ההידור. תואם להבנה שמדובר כאן בגדרי הפסק רגילים, ואין גדר מיוחד בחלות הברכה על כל הנרות.

על זה הבנימין זאב: "ומכאן נראה לי הדיוט בנימין להוכיח דהיכא דמלו התינוק וברכו הברכות הצריכות ואחר כך הוצרכו למולו פעם שנית מחמת שלא היה נגלה כל העטרה אפילו ע"י קישוי או משום ציצין המעכבין את המילה כגון שנשאר מן העור עור החופה את רוב גובהה של העטרה אפילו במקום אחד כדאיתא בשבת פרק ר' אליעזר דמילה דאין צריך לחזור עוד ולברך ברכות שניות כיון דברכו כבר ברכות הצריכות לו". אלא ששינה דעתו כיון שמצא: "בספר האגודה פר' רבי אליעזר דמילה שכתוב שם מל ולא פרע כאילו לא מל וכל כה"ג או היאך שהוא שצריך לימול פעם אחרת צריך לברך פעם אחרת לפניו ולאחריה אשר קידש ולא יאמר קיים את הילד הזה עכ"ל". נמצא שהענין אינו פשוט, ויש צד לומר שאין צריך לברך גם בציצין המעכבין, אף שהם מעכבין, כשם שקידושין בלי שו"פ אינם קידושין, ואעפ"כ פסק המרדכי לא לברך שוב.

נציין שבים של שלמה (כתובות פ"א, ט"ו) הביא נוסף על רש"י ראשונים ואחרונים אחרים שדנו בדבר, וכתב: "היכא שנתקדשה בטבעת של נחושת, והיתה סבורה שהיא של זהב, וכן המקדש סבר שהוא של זהב, וא"כ הוי קידושי טעות, ואחר כך כשנודע הדבר, אי מפרישים אותה ממנו, עד שיקדשנה שנית, או לא, ואם צריך לחזור ולברך ברכת אירוסין ונשואין, אם לא. והנה כבר נפתח הדבר בתשובת ר' שמשון בר אברהם בתשובות מיימוני, ויש לשם שני תשובות הפוכות זו מזו, שבאחת (תשו' מיימוני, אישות סימן י"ט) כתב שאפילו קידושין אינה צריך, ובאחת כתב (שם סימן י"ח) שצריך קידושין, רק ברכת חופה אינה צריך. וראיתי בתשובות האחרונים שרצו ליישבם בשינוי דחוקי, שאינו עולה על הלב, לפי אמיתת הענין. גם מצאתי בתשובות האחרונים שהורו לחומרא, לקדש פעם שנית, ושלא לברך, וגם לא לכתוב אפילו כתובה אחרת, כמו שכתב מהר"י וויל למהר"מ מיניץ. ובתשובות מהר"ז אופנהיים כתב, שיחזרו לקדש ולברך, אפילו יש לו כמה בנים, והביא כמה מעשים שראה ככה". הרי שהצדדים השונים שכתב הבנימין זאב, מבטאים מחלוקת גדולה בענין. ולפי שיטות אלו שאין לברך שוב לא יקשה מה בין דין זה לדין ברכה על ביעור חמץ, שכן בשניהם אכן אין לברך. אולם באמת הדבר מעלה קושיה לכיוון ההפוך, שכן כאן האדם בירך על מה שהתברר בסוף כחסר משמעות, ובכל אופן פטרוהו מלברך, ומה פשר הדבר. וגם אם נאמר כפי שהוזכר לעיל שהברכה היא על מעשה המצווה ולא על הקיום, האם ניתן לומר דבר זה, במעשה שהתברר כחסר משמעות, ולא במקרה כספירת העומר, בה מדובר על מעשה שלם. שהוא חלק מהקיום, לכאורה קשה הדבר. והיה מקום לדון בזה לפי השיטות שברכת אירוסין. ברכת השבח היא, שהיא דינה שונה מברכת המצוות, ואולי לכן כתב כן המרדכי, משא"כ בברכת המילה, שם לפחות אחת הברכות היא ברכת המצוות, ועדיין צ"ב.

הבנת הכתב סופר בטעם הברכה כשלא התכוון לשאר

הכת"ס, לשיטתו הנ"ל שיש כאן קנס מיוחד, מבאר דין זה באופן אחר התואם גם להבנה שאין מברכים על ההידור, וז"ל: "ובמ"ש יש להבין עוד במ"ש הב"י שם דא"צ לברך פעם שנית כיון שהברכה שברך תחלה על כל חיוב הנרות עשאה, משמע שאם לא התכוין תחלה על כל הנרות צריך לברך שנית, והוא תמוה כיון דליכא חיוב אלא הידור מצוה איך ולמה יברך וציונו וכבר עמד ע"ז במחצית השקל ובפרמ"ג סי' תרע"ו ולא מצאו מענה". מסביר הכתב סופר:

"ולפמ"ש י"ל בוודאי מי שלא הי' לו שמן ולא הדליק רק נר א' בברכה ושוב נזדמן לו שמן הגם שמתחלה לא ידע שיהי' לו שמן ולא התכוין על שארי נרות שהדליק אח"כ מ"מ לא יברך כי כבר עשה מצוה המוטלת עליו כתקונה, אבל הב"י בשם או"ח דאיירי במעשה שהי' שהוסיף על המחוייב וחסר מן המנין שע"י שהוסיף גרע עיקר המצוה כה"ג לולי שהתכוין מתחלה על כל הנרות הי' צריך לברך שנית כיון שמוטל עליו להדליק שנית להשלים המנין בב"א לתקן מה שעיוות תחילה וכיון דחיוב הוא והחמירו עליו להדליק לכן צריך לברך אם לא התכוין מתחלה לכל הנרות כנ"ל והוא נכון"^{כד}.

ודבריו מחודשים שכן אם לא מברכים על ההידור, אף אם גרע מלא הדליק הידור, בכך ששינה ממספר הנרות המתאים, מנין צף חיוב ברכה^{כה}.

מסקנת ההלכה

מדוע השמיט השו"ע דין זה ופסק המשנה ברורה

כתב בשו"ת עזרת מצר (סימן כב):

"ראיתי להרב שולחן גבוה ז"ל שהקשה על הש"ע אמאי השמיט מ"ש בב"י בשם הא"ח מי שלא הדליק בליל שלישי רק שתי נרות

כד. וסיים: "וראיתי בפרמ"ג רס"י תרע"ו מי ששכח לברך כשהדליק נר ראשון והזכיר אח"כ יברך על נרות האחרות קודם שידליקם ולמד כן מדינו של או"ח שבב"י דמשמע דאם לא התכוין תחלה ע"כ הנרות דמברך שנית על נרות של הידור, אלא דתמה בתמיה קיימת כיון שאינם אלא של הידור למה יברך, ולמ"ש ליישב דהאו"ח לא ס"ל כן רק משום שהוסיף תחלה שלא כדון וחיוב הוא להדליק שנית, אבל אם לא הדליק רק נר א' תחלה, לא מוכח דס"ל דצריך לברך על נרות הידור בפ"ע ממילא ליכא ראי' משם לדינא של הפמ"ג".

כה. בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד סימן קטו) כתב ע"ד הכת"ס: "א"כ לפי"ז גם לענין שח דינא הכי, למשל בליל ג', אם שח בין א' לב', א"צ לברך שנית, ואם שח בין ב' לג', צריך לברך שנית", ועיי"ש במה שהקשה לפי"ז בדעת המ"ב.

וכו' והחמירו שידליק מה שחסר להדליק דא"צ לברך פעם אחרת ע"כ". כהתירוצו הראשון¹: "ונלע"ד דאפשר דלא איצטרין לבאר דלא יברך, משום דפשיטא, דמאחר דמדינא א"צ להדליק רק נר אחד וזה כבר הדליק שתי נרות, א"כ עכשיו כשבא להדליק ולהשלים מה שחסר להדליק א"צ לחזור ולברך פעם אחרת הואיל וכבר יצא י"ח בשתי נרות שכבר הדליק".

כלומר, שמרן סובר שאין מברכין על ההידור. אך כפי שכתב רעק"א מדברי האו"ח ועוד לא משמע כך, ואם מרן סבור אחרת, מדוע לא העיר על כך. אלא שכיון שכאן אין נפ"מ לדניא, שהרי גם לאו"ח לא מברכים, אפשר שלא ראה לנכון להעיר, אך מאידך הרי יש נפ"מ במקרה שהמדליק לא בירך על הנר הראשון, ואם באמת הוא חלוק, לכאורה היה לו להעיר. ועיין במובא לעיל הערה ה, שקצת משמע מדברי מרן שההידור הוא כעין חובה, אך אין משם ראייה ברורה.

תירוץ נוסף, המ"ב בתרע"ב סק"ו הביא דברי האו"ח ואח"כ הוסיף:

"ועיין בפמ"ג שמצדד דאפילו לא היה דעתו מתחלה רק על נר אחת ואח"כ נזדמן לו עוד נר ג"כ לא יברך עוד כי מדינא אין חיוב רק נר א' והשאר משום הידור כנ"ל".

ובתרע"ו סק"ד הביא דברי רעק"א: "הדליק נר חנוכה ושכח לברך על הדלקתה ורק קודם שהדליק כולן נזכר דעדיין לא בירך יש לו לברך כל הברכות". ובאר בשעה"צ סק"ה שכאן יש סיבה מעבר לשאלת ברכה על ההידור, וכמו"ש רעק"א לצרף: "דעת הפוסקים אם לא בירך עובר לעשייתן מברך אח"כ, מכל זה נראה לסמוך בנ"ד דיברך". משא"כ בהדליק ושכח נר. וסיכם בבירור הלכה (או"ח ג, עמוד שע"ז): "שאף שפשטות הראשונים לברך על ההידור וכנ"ל... אין לומר הלכה כקמאי דאילו חזו לדברי רבוותא קמאי הוי מודו להו, דחזו וחזו עיקר דברי הראשונים, ואפ"ה מתחזקים לטעון דעל הידור מצוה אין לברך אחר שכבר בירך על עיקר המצוה" כנראה מדברי הפר"ח, פמ"ג, מחצית השקל, וע"כ "לענין מעשה נראה דאין לברך מספק, מיהו אם נזדמן לו שאחד מבני הבית לא הדליק כלל, יתכוון לצאת ידי ברכה מספק, לקיומי דעת רבוותא קמאי".

כו. תירוצו השני מובא לעיל הערה יח.

כתב במור וקציעה (סימן תרעב):

"דמצוה זו דנ"ח שאני ודאי דברכתה מעכבת, לפי שכל עיקרה^{כז} לפרסומי ניסא, וכי מדליק בלא ברכה לא מידי עביד, דהרואה סבר לצרכו הוא דמדליק, ולא מינכרא מילתא כלל דלשם מצוה קעביד... והיינו טעמא דמברכינן עלה בבית הכנסת אף על פי שאין החיוב מדין התלמוד, והיה די להדליק בבה"כ בלא ברכה, דהא נמי לספיקא... ואעפ"כ לא חששו לברכה שאינה צריכה מספק, כי חשבוה צורך המצוה לעשותה כהוגן, שאם ידליקוהו בלא ברכה, אין בו פרסום הנס, שיהיו סבורים שהדליקו נרות לצורך בה"כ, ומינה ניגמר אנן דה"ה המדליק בביתו מחמת ספק ג"כ לא הפסיד הברכה".

האם יאמר כך גם בעניננו? שהרי לשיטתו אף אם יש סיבה לפטור כיון שהברכה על התחלת המצוה חלה על כולה, עדיין יש לומר שיברך כשמדליק נר נוסף: "לפי שכל עיקרה לפרסומי ניסא, וכי מדליק בלא ברכה לא מידי עביד, דהרואה סבר לצרכו הוא דמדליק". וכמו שהסביר בספק ובבית כנסת, אולם אם הנרות הקודמים עדיין דולקים ודאי לא יאמר כך, ואולי גם אם כבו והם מצויים שם, י"ל שהדבר ניכר שלשם חנוכה מדליק ולא יברך שוב.

כז. והנה, מיד אח"כ הוא התייחס לדברי האו"ח וכתב: "והחמירו שידליק מה שחסר. ר"ל מה שחסר באותו לילה, משמע אף על פי שעבר זמן חצי שעה". וזה כולל לכאורה גם אם הנרות כבר כבו, ולא העיר דבר על מניעת הברכה.